

AURORA BERTRANA

i II

Les seves «Memòries» fins al 1935

L'any 1973 Aurora Bertrana va publicar el primer volum de les seves *Memòries* (Editorial Pòrtic) que arriba fins l'any 1935. Tota la seva vida ens apareix al davant en detall, sense amagar res, descrita amb vivacitat i realisme i, sobretot, en un estil directe, desenfadat, serè i no mancat de notes d'humor.

Allò que sobresurt en primer lloc és la vida de privacions, de misèria, que suportà amb coratge exemplar la família Bertrana. El seu pare, el nostre gran escriptor Prudenci Bertrana, no trobà mal, a Girona de primer, i després a Barcelona, una ocupació que li permetés de nodrir com corresponia una esposa amable i afectuosa i els quatre fills estimats. Aurora, la més gran dels infants, ho conta tot a cor obert.

El retrat que ens fa del pare és altament alligador. Prudenci Bertrana es dedicà a la pintura, però la ciutat de Girona no li oferí les possibilitats de guanyar-se la vida, i el rodejà tothora un ambient d'estretor. La narració d'aquestes *Memòries* adquireix un to literari tan elevat que gosaríem dir que conté les pàgines més brillants de la gran escriptora catalana.

En poc temps la família Bertrana perdé dos fills i, uns anys després, el tercer, quan

ja vivien a Barcelona. Els pares sofriren amargament la pèrdua dels éssers estimats i no podien consolar-se'n. Aurora ens ofereix un viu retrat del seu pare: idealista, entusiasta i sentimental, no mancat de romanticisme. Quan es llançà a la vida d'escriptor no l'afavorí tampoc la sort. La literatura li portà també molts disgustos.

El primer desencany arribà en enviar a un concurs la seva primera novel·la *Josafat*. Malgrat els grans elogis de l'obra que li feren tots, no li van donar el premi (pàg. 169); i una cosa semblant ocorregué a la seva filla Aurora en una altra ocasió, a Barcelona, i ella ho explica així (pàg. 170): «L'esmentada filla rebria una telefonada del president del Jurat. La felicitava per la seva obra, deia que la trobava molt interessant, certament la millor presentada a concurs, com *Josafat*, i alhora l'advertia —paraules textuals—: "No et facis il·lusions quant al premi"».

Aurora Bertrana parla clar. L'aire de la seva ciutat es feia més rar cada dia. «La rancúnia dels moralitzants clericals (...) no es calmaria fins a foragitar de Girona en Bertrana i la seva innocent família» (pàgina 173). Per tot això, segurament, el pare no volia que la filla fos escriptora, i ho resumia amb aquestes senzilles paraules: «A Catalunya ser escriptor és una dissort» (pàgina 174).

Però Aurora Bertrana era animada d'un gran entusiasme; es lamenta que no pogué estudiar, aprengué de tocar el violoncel i guanyà amb aquest instrument els primers diners a Barcelona i, més tard, a Suïssa. Però uns anys després es dedicà, per fi, a la literatura.

Aquestes *Memòries* són una confessió sincera d'un cor generós i una ànima pura; se sap una mica esquerpa, diferent de les altres noies, molt imaginativa i independent, sense afeció als diners però necessitant-los

per a viure, i «acostumada als fracassos de tota mena» (pàg. 756). Passà molta gana, a casa, a Barcelona i a Suïssa, s'esforçà per a obrir-se camí, ajudada per la forta voluntat que posseïa, i arribà a adquirir una notable fortitud de caràcter i una gran experiència de la vida.

Ella es mostra sempre amb naturalitat i diu les paraules netes d'eufemismes: «Jo era una noia original, alegre» (pàg. 215); «el que més m'agradava era ballar» (pàgina 40), però confessa: «Jo admirava i estimava el meu pare amb tota l'ànima» (pàgina 231). Velem Aurora Bertrana obrint tot el seu cor davant les quartilles blanques, i admirem en aquestes *Memòries* un estil sobri, magnífic i equilibrat, propis d'una extraordinària escriptora.

«Jo entrava amb retard al món de les lletres» (pàg. 740). Però aviat fou coneguda pels seus llibres *Paradisos oceànics*, *Peikea princesa canibal*, *L'illa perduda*, escrita l'any 1935 en col·laboració amb el seu pare, i *Edelweiss*. ¿D'on li venia el material per a escriure aquestes obres? Aurora Bertrana della per viatjar i, després de contraure matrimoni amb un enginyer suís, passà tres anys a Taití. La descripció d'aquelles illes llunyanes és plena de meravella. Si, de primer, ens havia sorprès amb una visió d'encantament de les muntanyes suïsses, ara ens oferia l'espectacle màgic i sorprenent d'aquell país exòtic i gairebé desconegut. Són uns capítols antològics i reberts de virtuts literàries, d'alta qualitat, difícilment comparables a cap altre producte de les nostres lletres.

Les 915 pàgines del volum primer de les seves *Memòries* es llegeixen amb interès creixent, fins arribar a les que tanquen el llibre, dedicades a un viatge al Marroc, on l'ull observador de la gran escriptora penetra en la vida misteriosa i ignorada de les càlides terres del món nord-africà.

Mentrestant, ens parla d'homes coneguts i que ella tractà: Russinyol, Rahola, Dídac Ruiz, Màrius Aguilar, Claudi Ametlla, Joan Llongueres, Ventura Gassol, Nicolau d'Oliver... Només li falla, en part, la memòria (però no té cap importància) en parlar de l'editor Joan Balaguer, del qual ens ocupem nosaltres més amunt. Diu a la pàgina 745,

que aparegué la seva *Peikea*, l'any 1934, juntament amb una novella de Benguerel i una traducció de Cocteau feta per Ramon Xuriguera». La traducció d'*Els infants terribles* es publicà aquell any a la col·lecció «A tot vent» de Proa, però Joan Balaguer edità del meu germà Ramon, el 1932, un llibre de narracions amb el títol *Espills adormits*. De tota manera, podem afegir que algunes d'aquelles obres, entre les quals n'hi ha, també, una de S. J. Arbó, no figuren al *Dic. Biogràfic Albertí* ni, tampoc, totes, a la *G. E. Catalana*, i això ja és més greu que no pas l'omissió involuntària d'Aurora Bertrana.

El segon volum de les «Memòries»

Es com si continuéssim escoltant la paraula de la nostra estimada amiga en la seva llarga conversa. Apareixen aquí nous noms de persones i ciutats, i també altres paisatges i circumstàncies, però no abandonem per això la presència de l'estretor, les dificultats i la manca de diners de l'autora que, ara ho veiem, no la deixaren tranquil·la gairebé mai durant la seva vida.

Entre tots dos volums de les *Memòries* fan 1.474 pàgines, que es llegeixen amb un gran interès, escrites en un estil àgil i descobert, ben d'acord amb el caràcter de l'Aurora Bertrana.

En començar aquest segon volum ens trobem amb un relat sobre la nostra guerra civil, amb una petita història dels fets, que ocupa les primeres 212 pàgines, i que més endavant completarà amb l'esdevingut durant la Segona Guerra Mundial, aquesta vegada, però, sense ocupar tanta extensió. Potser no tenen, aquests capítols, el mateix valor humà, personal, que admirem en d'altres, però és innegable que constitueixen un evident testimoni de primera mà. A la batalla de l'Ebre —diu— els republicans perderen 30.000 morts i 20.000 presoners, mentre que Franco perdé uns 33.000 homes. Recorda també que a Barcelona hi havia més d'un milió de refugiats. A propòsit dels fets de maig de 1937, ens mostra el seu esperit objectiu, sincer i cavalleresc dedicant un capítol a la defensa del P.O.U.M. Però el mes de juny de 1938, cansada de sofrir, se'n va

cap a Ginebra on, si bé per unes altres causes, havia de continuar amb els seus sofriments, ara també per la manca de diners i el menjar.

El seu pare, envoltat tothora de penes i privacions materials, morí el desembre de 1941. Ens conta la filla que Prudenci Bertrana patia dels nervis i, esgotades les forces, quan «ja no pensava publicar cap més llibre en català», s'extingí adolorit i desillusionat. Entre els pocs amics que anaren al seu enterrament hi havia «el mestre Lluís Millet, que va morir dos dies més tard» (pàg. 361).

El fred i la gana han estat els millors companys d'Aurora Bertrana, i ella ho confessa amb sinceritat. A Suïssa veié Gassol, Terradellas, Pau Casals, el canonge Cardó, i d'altres. En acabar-se la Guerra Gran, Aurora Bertrana féu un viatge a París i anà, després, a Prada, on visqué dos anys. I no va anada a Ginebra des d'on, l'any 1950, retornà definitivament a Catalunya.

Amb el seu afany de dir la veritat, Aurora Bertrana conta la publicació dels seus llibres *Tres presoners*, a la col·lecció Albertí, i, gràcies a Xavier Benguerel, *Entre dos silencis* al Club dels Novel·listes, on es lamenta que el seu traductor Joan Sales, que dirigia la col·lecció, «es va permetre de modificar una pila de coses». I insisteix: «El caprici incompreensible de Joan Sales, modi-

ficador impenitent de textos aliens a ell conflatats...» (pàg. 489).

Aurora Bertrana torna a parlar en aquest segon volum (pàg. 488) del sopar de l'editor Joan Balaguer a l'Hostal del Sol, i l'il·lustra amb paraules generoses i optimistes.

Si haguéssim de resumir aquests dos volums de les seves *Memòries*, diríem que són el mirall més fidel de la vida de la seva autora, i que reflecteixen, no solament les situacions per les quals travessà, sinó també el seu temperament, l'afany d'aprendre, l'esforç desplegat en el treball, i la gran inquietud intel·lectual que l'animà tothora i que la portà a escriure. El seu entusiasme per la literatura féu que tot allò que veia i vivia quedés convertit en elements per a la seva obra literària.

Aurora Bertrana sofrí molt, des de la seva infantesa fins als darrers dies de la seva existència, no adulé mai ningú, no cercà l'ajut ni la complaença, però hem de reconèixer que, a la fi, triomfà plenament, perquè ens ha deixat una obra puixant i vigorosa, que ens la fa estimar molt sincerament i que la col·loca en un lloc privilegiat dins de les nostres lletres. Aurora Bertrana, digna filla del seu pare, que ella venerà sempre, ens apareix avui com una de les nostres més excehents novel·listes, entre els primers escriptors de la literatura catalana.

J. B. Xuriguera.